

РАЗГОВОР СО Г. ДАМЈАН ИСКРЕНОВ* И СО Г. ШИКИР БУЈУКОВ* ОД СЕЛО КОЧАН - ЧЕЧКИ ПОМАЦИ ОД ЗАПАДНИТЕ РОДОПИ (ПИРИНСКА МАКЕДОНИЈА), Р. БУГАРИЈА

(Разговорот го водеше проф. А. Светиева на 20 март 2004 година во Скопје, Р. Македонија.)¹

Ајсѝпраќиј: Интервју со претставници на чечките Помаци од Р. Бугарија за значајни прашања поврзани со етничкиот идентитет, односот и политиката на државата во однос на идентитетот, за карактеристиките на современата култура на Помациите во Бугарија и за различните тези за толкувањето на нивното етничко потекло и религиските прашања

Клучни зборови: Помаци, чечки Помаци, Родопи, Република Бугарија, идентитет, етнички идентитет, религиска припадност.

А.С.: Би сакала да објавам разговор со Вас во нашето електронско списание. Доколку се согласувате, Ве молам, кажете ми ги основните податоци за себе и причината поради која сте дојден во Скопје?

Д.И.: Дамјан Искренов, Пиринска Македонија. Фактички, ние сме претставници од Здружението на Помациите во Република Бугарија² (Сдружение на помаците за култура и евроинтеграција в Българија) и тука сме поканети за ... празниците. Роден сум '61 година. Си имам личен бизнис, семеен... Оженет сум, со две деца. Керка ми учи тука, студира, тука во Скопје, и имам друг, ученик од десетти клас.

А.С.: Во Бугарија, во литературата што ние ја познаваме обично се застапува тезата дека Помациите се исламизирани Бугари. Мислам, има различни тези за Помациите. Има дури и грчка теза за Помациите во Грција дека се потомци на античките Грци, па теза дека се Турци ... Како се чувствувате вие таму, која култура ја чувствувате како поблиска?

Д.И.: Во Бугарија живеат околу триста и педесет илјади Помаци и спрема бугарските Помаци се води асимилаторска политика од страна на бугарската Влада, турската Влада..

А.С. Така, да, и кај нас е слично.

* Дамјан Искренов, роден во 1961 година, област Чеч, западни Родопи, Пиринска Македонија, чечки Помак, муслиман.

*Шикир Бујуков, село Кочан, област Чеч, западни Родопи, благаевградска Бугарија, чечки Помак, муслиман

¹ Оригиналниот тонски запис се чува во Архивот на Заводот за етнологија - Институт за географија (ПМФ), Скопје. Според правописот на македонскиот литературен јазик, терминот помак се пишува со мала буква. Но, поради тоа што помаците од страна на етнологите се третираат како засебна етничка заедница, според чувствата на локалната заедница, во текстот се напишани, како етноним, Помаци (забел. на лекоторот)

² Оригинално име: „Сдружение на помаците за култура и евроинтеграција в Българија“

Д.И.: Едноставно, кај нас нештата се развиваат така. Затоа нашата цел како организација е да ги обединиме Помаците не само во Бугарија, туку и во Грција, Македонија, Албанија. Исто и ние сме тоа, еден народ, трачко-македонските племиња. Реално, нашиот народ, Помаците ... на Александар Македонски. И Александар Македонски бил во времето на таа сила... и така натаму.

А.С.: Се интересирате за историја?

Д.И.: Се интересирам.

А.С.: Мене повеќе ме интересира современата култура. Еве, на пример, вашите семејни врски, вашиот домашен јазик, дијалект, говор, дали се разликува од оној литературен јазик што се учи во училиштата, дали вашиот фолклор се разликува во смисла на песни и игри, дали постои разлика во однос на другите и, ако има, дали ја чувствувате таа разлика?

Д.И.: Секој народ си има свој дијалект. И кај нас, сегде има ... едноставно јазикот се разликувал од литературниот јазик, но сепак ние толку години сме го изучувале бугарскиот јазик, бугарската литература. Тоа се случува и во Грција, така што работите со текот на времето се менуваат.

А.С.: Некои промени мораат да настапат, не може без тоа. Но, како се чувствувате вие? Еве во однос на фолклорот, разни приказни што сте ги слушале дома од вашите стари, гатанки, итн.?

Д.И.: Во врска со фолклорот, зборот му го давам на Шикир Бујуков, наш експерт, кому му е блиска таа област.

А.С.: Повелете, кажете ми ги основните податоци за себе?

Ш.Б.: Се викам Шикир Бујуков, јас сум од село Кочан, Благоевградска област на Бугарија. По професија сум учител, имам завршено и кореографија. Моментно сум пензионер. Бев пратеник на Великото народно собрание, седмото Велико народно собрание на Бугарија. Фолклорот е областа со која се занимавам, тоа е она што ве интересира вас. Во реонот во кој живееме ние, ние сме соседи, од географска гледна точка, (реката Места која ги дели Пиринска Македонија и Западните Родопи.) Ние се наоѓаме во западните Родопи, познатиот Дабраш, а нашата општина е Сотовчанската општина, се нарекува Чеч, а Чеч значи „тврден камен“.

А.С.: Вие сте чечки Помаци, нели? Има пишувано по нешто за вас. Еве и К'нчов пишувал на времето. И други, на пример, Б. Рускиќ, итн., за Чеч и луѓето што живеат таму, чечките Помаци.

Д.И./Ш.Б.: Чеч. Географската област Чеч.

Д.И.: Јас имам извадоци од на Васил К'нчов и таму се опишани подетално нашите места...

А.С.: Да, да, така.

Ш.Б.: Во врска со фолклорот, нашиот регион е еден извор. Богат со автентичен фолклор, кој се разликува од другиот фолклор.

А.С.: Ете, тоа ме интересира. Дали можете да ја почувствувате таа разлика како човек што се знимава со таа област...

Ш.Б.: Иако живееме во Родопите, никогаш не може да се исцрта конкретна граница на одделните области како Тракија, северна Бугарија, Шоплукот, Пиринска Македонија и Родопите бидејќи има едно прелевање на Пиринска Македонија и Родопите, област во која живееме, но ние повеќе и жанровски и музички се приближуваме, и тие - песните и танците, припаѓаат на пиринските песни. Има влијание и од Егејска Македонија. Значи, машките ора фактички се од Егејска Македонија, а песните повеќе на македонското, тие припаѓаат на македонските песни. Вечерва, ако присуствувате на нашиот концерт, ќе видите дека нашите луѓе пејат песни од Пиринска Македонија и ора, и ората ни се поврзани, по седум-осмински ритам.

А.С.: Тоа не е ништо преправано специјално за оваа пригода, туку е изворно како што е таму по селата?

Ш.Б.: Тоа си е автентичен фолклор. Автентичен фолклор кој е зачуван кај нас. Треба да кажеме дека овој состав (фолклорната група што настапувамоја забел.) има доста бугарски и меѓународни признанија и се претставува многу добро, што значи дека фолклорот е апсолутно зачуван, а ние продолжуваме да го негуваме. Ние имаме можност, бидејќи сега се гледа малку поразлично на културата во Бугарија, во смисла што државата ни е малку сиромашна, и на таа основа свесно се одделуваат, но ние знаеме дека еден народ што не ја зачувал својата култура, значи дека тој не ја заслужува. Затоа ние се стремиме да ги зачуваме тие нешта затоа што, на крајот на краиштата, тоа е доказ за нашата етничка и национална припадност.

А.С.: Дали ви е познато дека еден Австриец, млад човек, научник, Улф Брумбауер, одбрал докторска теза за Помаците. Тој одел по тие ваши краишта и ја застапува тезата дека Помаците треба да се држат до своето име и до својата култура и дека така треба да бидат внесени, како посебен ентитет во разликостите што постојат во Бугарија. Нели таму има Гагузи, Турци, Роми итн., да има, меѓу другите, и Помаци како посебна автентична група со своја култура. Дали ви е позната таа теза?

Ш.Б.: Таа теза, лично мене, не ми е позната. Јас со него не сум се запознал. Де факто, ние, Помаците, иако тие се обидуваат да н~ игнорираат како етнос, ние егзистираме со своја култура, со свои традиции, песни, обичаи, традиции што се различни по своето потекло. Според нашата Влада, кога има попис на населението, кај нас опстојуваат само две национални групи: Бугари и Турци. Другите етнички, национални, јазични, религиозни малцинства не фигурираат. Кога треба да се определиме што сме, ние немаме таква графа и многумина од нас не можат да се определат во тој попис. Значи, како што беше пред тоа, во комунистичкиот режим, определениот требаше недвосмислено да се определи како Бугарин. Сега ние немаме можност да кажеме кои сме. Постои графа *друѓи*, но ние не се чувствуваме *друѓи*, *друѓиоѝ* да значи дека сме Помаци. Сакаме, како што бевме во Парламент, како што имаме достоини луѓе што можат да бидат

насекаде, да добијат места и во Парламент и во Министерскиот совет, во администрацијата итн., така сакаме нашиот етнос да се потврди и да си го најде своето место. Тоа ни е загарантирано со конвенциите за човекови права, според кои, сите луѓе имаат еднакви права. Тие права треба, независно од тоа дали станува збор за религија, јазик, култура, националност, да се почитуваат. Според мене, јас го поддржувам тоа, бидејќи јас сум бил „законодавец“ (во смисла поранешен пратеник на Великото народно собрание, моја забел.) Кога го правевме бугарскиот Устав, го сообразувавме со тие конвенции. Конечно ги ратификувавме тие конвенции и по ратификувањето, државата се обврза да ги исполнува, но во практика тоа не се исполнува.

А.С.: Така да. Исто така, има голема разлика помеѓу пописите по Втора Светска војна во Бугарија, при што еден огромен дел има што се декларирале како Македонци од Пиринско, сега скоро да нема Македонци, односно тие спаѓаат во таа графа *други*? Кое е вашето мислење во однос на тоа? Дали е тоа притисок на државата, дали луѓето се промениле, што е суштина на тоа? Ние ги знаеме тие пописи, тие се објавени.

Ш.Б.: Веројатно се работи за идентична ситуација и со Македонците, како што знаеме сите. Вистина е тоа дека тој народ се определувал, бидејќи секој народ има право да си ја определи сопствената етничка припадност. Во Бугарија се спроведувае една таква политика за да нема Македонци и дури имаше еден таков момент, познат како виц, кога Тито рекол :„или кажете ми каде се шестотини илјади Македонци или покажете ми ги нивните гробови“. Практично, тие Македонци исчезнаа, а, всушност, постојат, но немаат право да се самоопределат. И ако имаат право, ако се определат, ќе бидат изложени на непријатни нешта, не можат...

А.С.: Имаат проблеми за работа?

Ш.Б.: Проблеми за работа, проблеми за учење, проблеми во реализацијата на човекот во општеството, во администрацијата не им се дава сериозна функција. Од таа гледна точка, за да немаат непријатности, се принудени да се запишуваат како Бугари. Идентично кај нас беше присилното „побугарување“. Јас не сакав да се „побугарам“, во смисла на тоа да го сменам името и, практично, јас имав право на тоа. Постојат многу такви што исто така не сакаа да се „побугарат“, па потоа беа затворани. Ете зошто ние се надеваме дека ќе се промени ситуацијата и додека постои Бугарија, тие работи нема да се повторат, уште повеќе бидејќи ние треба да застанеме како стожер и да не дозволуваме работите да се претставуваат неправилно. Секој да си најде достоинство место во тој свет и да може удобно да се чувствува и себеси со достоинство да се декларира како Македонец, Турчин, Бугарин или Помак.

А.С.: А турското малцинство, бидејќи е големо таму во Бугарија и најверојатно има и свои политички и некои други здруженија, организации, дали врши притисок да се изјаснувате како Турци? Кај нас тој проблем е прилично присутен. Покрај тоа, ние имаме уште еден проблем поврзан со

албанизацијата на населението со исламска вера и со македонски говорен јазик. Значи, имаме во исто време и турцизирање и албанизација. Дали е кај вас присутен тој притисок да се декларирате како Турци, Помаците конкретно, и другите исламизирани..

Ш.Б.: Кај нас тоа прашање го разрешивме уште со прифаќањето на Уставот на Бугарија. Значи, секој има право да го користи мајчиниот јазик, да ги учи својот јазик и култура. Меѓутоа, во практиката, како се користи... Во суштина правото е дадено, но, фактички, некаде малцинските права се ограничуваат со закони што дополнително се донесуваат и на тој начин се ограничуваат тие можности. Јас сметам дека работите во Бугарија, односно ситуацијата треба да се реши на следниот начин: ти си Бугарин, ние живееме во Бугарија, јас сум бугарски граѓанин и така. Но, јас да имам право да се определам дали сум Бугарин, дали сум Помак, дали сум Турчин и соодветно на Уставот да ми се даде право да го изучувам својот јазик, да ја исповедам својата религија и да ја развивам својата култура без да ми се кажува...

А.С.: Но, прашањето ми беше дали има притисок од Турците дека вие сте Турци, зашто кај нив има една таква теза. И на Интернет, ако побарате информација за Помаци, ќе добиете разни информации од грчки, турски, бугарски и од други автори што застапуваат разни тези. Турците тврдат дека е тоа турско население коешто го заборавило турскиот јазик, мислам, има разни тези, дали кај вас има таков притисок?

Ш.Б. Кај нас имаше слични ситуации. Штом си муслиман, носиш муслиманско име, си со муслиманска религија, значи би требало да му припаѓаш на турското малцинство. Кога ќе дојдат други на власт велат, „Вие сте Бугари зашто вашиот јазик е бугарски“, иако, во принцип секој се чувствува таков каков што смета дека е. Фактички, нас, Помаците еднаш, н~ приклучуваат кон Бугарите, другпат н~ приклучуваат кон Турците, зависи, тоа е веќе политика кога сакаат да н~ придобијат. Избори, избори да се добијат. Се ветуваат многу нешта...

А.С.: Избори. Да. Кај нас, на пример, и лаик може да забележи дека во пописите еднаш се зголемува бројот на Турците, другпат на Албанците, а всушност, цело време се работи за население со исламска вера и со македонски говорен јазик, со своја култура... И кај нас е исто.

Ш.Б.: Инаку, кај нас ситуацијата е, фактички, таква, ние сме манипулирани многу одамна.

А.С.: Така е, така, слично и кај нас.

Ш.Б.: Значи, ние, уште од '12 година почнува „покрстувањето“, потоа почнува во '41 година, '61 година, '62 година, '73 година, '84 година, '85 година³ (1912, 1941, 1962, 1973, 1984, 1985) ... Затоа ние сакаме еднаш засекогаш да се определиме како луѓе, како етнос, да можеме да ги заштитиме своите права, иако правата, во принцип, се заштитени, сепак секој има право на сопствена

³ Станува збор за годините: 1912; 1941; 1961; 1962; 1973; 1984; 1985

религија, вера, вероисповед, кои во практиката не се почитуваат. Засега, ние во партијата, која функционира и во која јас бев пратеник, ги имаме правата и слободите што се загарантирани и треба да ви кажам дека благодарение на Движењето за права и слободи е гарантиран мирен пристап во Бугарија и ние станавме модел во светот затоа што не се дозволи косовската историја да се повтори во Бугарија. Тие работи беа зачувани, затоа тука треба да му оддадеме признание на лидерот на нашата партијата Движење за права и слободи, кој сега ќе полни педесет години и ќе биде награден со најголемото одликување во Бугарија - орденот Стара Планина затоа што го зачува етничкиот мир во Бугарија, то ест Движењето. Но во практика треба да има поголемо присуство на Помаците во Парламентот и во администрацијата. Нашата способност можеме да ја докажеме и веќе сме ја докажале и затоа треба да имаме и општа поддршка, не само наша, и меѓународна тоест сакаме еден вид обелоденување, зашто многумина се обидуваа да н~ направат *друѓи*, да станеме друг народ. Затоа, ние, Помаците од целиот свет треба да се обединиме за да не се повторат истите работи. Сите луѓе сме браќа, зашто еден е Бог, произлезени сме од еден човек и за да одиме напред треба да постои толерантност, заштита на религиите, на правата и слободите на сите луѓе.

Д.И.: За време на комунизмот, во Бугарија не постоеше можност, на пример, Помаците да учат на повисоките просветни установи и затоа (во Бугарија-моја забел.) останале тие убедувања дека Помаците се така прости, неписмени. Значи, ние немаме кадар. Работите кај нас се придвижуваат дури сега. Сега имаме можност да обучуваме наши студенти и тука (на образовните институции во Р. Македонија - моја забел.) Тие ќе завршат и реално ќе има кој да ги преземе работите кај нас. Нам ни е потребен кадар, да управува, да го раководи тој народ...

А.С.: Фала многу.